

DOI: 10.15330/ukrst.20.64-70

УДК 811.161.2-36

СЛОВОТВІР АНГЛІЦИЗМІВ У ПІДСИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОГО ДІЄСЛОВА

Ярина БИТКІВСЬКА

*кандидат філологічних наук, асистент кафедри іноземних мов
і перекладу ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника» (Україна, Івано-Франківськ).*

E-mail: yarunabytkivska@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9865-9967

У статті аналізуються запозичені англiцизми-дієслова через призму словотвірної системи сучасної української мови. У такому ракурсі пласт досліджуваних лексем формують дві основні групи – опосередковані англiцизми-дієслова зі зв'язаними коренями англійського походження (ОАк) та відсубстантивні англiцизми-деривати (ОАд). Першу групу в основному становлять дієслова, які використовуються як команди запуску на сторінках комп'ютерних програм та інтернетних сайтів. На українськомовному ґрунті до звукового оформлення англійського дієслова додаються формотворчі та словотворчі форманти, властиві для питомих дієслів.

ОАд-вербати кількісно поступаються першій групі. Набуваючи на новому мовному ґрунті необхідних ознак питомого дієслова, вони утворюють свою дієслівну словотвірну підсистему за допомогою відповідних словотворчих засобів. У результаті приєднання наявних дериваційних формантів опосередковані англiцизми розширюють свій змістовий обсяг невластивими для їхніх етимонів додатковими семами. Такі утворення функціонують у комп'ютерних програмах та інтернетних сайтах, а також на сторінках преси та художньої літератури. Популярним є використання ОА-дієслів у молодіжному слензі, де вони використовуються для кодування мови.

Ключові слова: опосередковані англiцизми, відсубстантивні англiцизми-деривати, сема, словотвірне значення, суфікси, префікси.

Постановка наукової проблеми та її значення. Укорінення англійських запозичень на новому мовному ґрунті передбачає певні зміни зовнішньої форми, що зумовлено різною структурною організацією мов, які перебувають у контакті – синтетичною українською та аналітичною англійською із ознаками кореневого типу. Окрім того, пристосування до парадигм української мови, а отже, й повноцінне функціонування англiцизмів на рівні з питомими лексемами є свідченням сили і життєздатності мови-рецептора.

Метою запропонованого дослідження є вивчення англійських запозичень-дієслів, які на новому мовному ґрунті змінюють зовнішню форму та пристосовуються до словотвірних особливостей української мови.

Виклад основного матеріалу. Порівняно з іменниками, дієслівна підсистема української мови поповнена англійськими запозиченнями в незначній кількості. Такі дієслівні утворення поділяються на дві окремі групи, опосередковані англiцизми-дієслова зі зв'язаними коренями англій-

ського походження (ОАк) та відсубстантивні англiцизми-деривати (ОАд). Першу групу становлять дієслова, які використовуються як команди запуску на сторінках комп'ютерних програм та інтернетних сайтів. Напр.: *click* – натиснути, *attach* – приєднати, *upgrade* – перейти на вищий рівень, *break* – перервати, *delete* – знищити, *help* – допомогти, *insert* – вставити, *save* – зберегти, *connect* – з'єднати, *use* – використати тощо. На українськомовному ґрунті до звукового оформлення англійського дієслова додаються формотворчі та словотворчі форманти, властиві для питомих дієслів. Такі утворення швидко виходять за межі комп'ютерного жаргону і все частіше використовуються у розмовному мовленні, проникають на сторінки преси, трапляються в художній літературі: *Нідерландський **стартап** Fairphone презентував новий «етичний» смартфон, який можна **апгрейдити** замість того, щоб купувати новий пристрій* (<https://thelabel.com.ua/news/35409-u-yevropi-prezentovali-etichniy-smartfon-fairphone-3-yogo-mozhna-apgreйдiti-zamist-togo-shchob-kupuvati-noviy>); *Вона рада, що я щось пишу, щось тут **клікаю** на комп'ютері* (Ліна Костенко. Записки українського самашедшого). *Коли грали, помітили, що часто трапляються кумедні і цікаві моменти, які потім пропадають, забуваються. Щоб ділитися ними, стали **стрімити*** (<https://www.the-village.com.ua/village/business/how/213593-strimeri-pro-te-yak-zarobiti-na-translyatsiyah-komp-yuternih-igor>).

В опосередкованих англiцизмах *бекапити*, *пікапити* та *стартапити* запозичена частина сприймається як корінь, хоч їхні етимони – це дієслівні конструкції, що складаються з дієслова та прийменника і мають власну відмінну від мотивувального дієслова семантику (*tobackup*, *topickup*, *startup*): *Спочатку працював з друком, потім з брендингом, а згодом – з мобільними інтерфейсами. Зараз пробую **стартапити*** (Like №1, 2014).

Характерно, що суфікс **-ува-**, який традиційно вважається найпродуктивнішим у творенні і запозиченні дієслів іншомовного походження, у формуванні ОАк-вербатів поділив функцію словотворення із суфіксом **-и-**, і утворили до 40% ОА кожен: *енджоювати*, *дайвувати*, *релаксувати*, *апгрейдити*, *атачити*, *бутити*, *генерити*, *сейлити*, *пікапити*. Серед аналізованого матеріалу суфікс **-а-** сформував майже 20% опосередкованих англiцизмів: *брейкати*, *клікати*, *юзати*, *хакати*.

Набуваючи на новому мовному ґрунті необхідних ознак питомого дієслова, ОА-вербати утворюють свою дієслівну словотвірну підсистему за допомогою відповідних словотворчих засобів.

Зокрема, поширеним у словотворенні ОАд-дієслів сленгового характеру виявився суфікс **-ну-**, який додає семантиці дієслова значення однократності і раптовості дії [8, 61]: *аскнути*, *делітнути*, *дрінькнути*, *есемеснути*, *інсертнути*, *клікнути*. Напр., *Так от.. **делітнув** 28 псевдо які заходили останній раз більше як місяць тому і нічого не написали.. жодного посту.. це просто неможливо* (www.center.lviv.ua); *А тут набрав, залив, переставив. Мишкою **клікну**, маркером пробіжусь. Готово.* (Ліна Костенко. Записки українського самашедшого. С. 266).

Його варіант суфікс **-ону-** підкреслює інтенсивність дії: *Як з цим боротись і що за стандарт такий убитий, що лізе на телевізійні частоти... **Хелпонтіть**, пліз!* (www.pda.mabila.ua).

Позаяк запозичення з англійської мови приходять в українську переважно у статусі іменників [2, 73], значна частина АД-дієслів утворилися як відсубстантивні похідні. Більшість таких ОА-дериватів, як і питомі відіменникові дієслова, утворюються за допомогою суфікса **-ува-**. Він виконує функцію дієслівної транспозиції і надає новоутворам, залежно від їх лексичної семантики, загального значення діяльності, дії чи стану, зміст яких визначається іменником-мотиватором: *бізнесувати, дизайнувати, семплувати, шопінгувати*. Напр.: *Треба точно так зробити – не треба буде на хаті у когось висіти – підемо по магазинах. Ото буде цікаво – разом шопінгувати!* (www.boombox.net.ua); *Я підприємець з 15-ти літнім стажем відповідально заявляю, вчора ми всі мали можливість чесно вести бізнес (я саме так і робив), завтра ж ми просто зобов'язані жити і бізнесувати чесно* (www.fogum.pravda.com.ua); займатись тим, що властиве для особи, позначеної іменником-мотиватором, *панкувати, хакерувати, хіпувати*, напр., *...мати таких батьків і не панкувати – нереально* (www.tartak.com.ua); *Як ти був маленький, батько хіпував, у подертих джинсах містом вишивав* (Л. Дереш, Культ); *проживати, перебувати* відрізок часу, позначений іменником-мотиватором, *найтувати*. Напр.: *Найтували в старій колибі на полонині* (3 розм. мовлення).

Дещо поступаються кількістю відіменні англіцизми-деривати, утворені за допомогою суфікса **-и-**, який виражає дію, стан або процес, що відбувається постійно. Засвідчені лексеми *даблити, есемесити, сейшенити* мають колоквальний характер, оскільки побутують у слензі [7, 196]. Напр.: *Він десь даблить другу годину* (ПСУМС); *На весіллі у сусідів сейшенили цілу ніч* (ПСУМС). Водночас засвідчене вживання англіцизму *газлайтинг* та його похідних *газлайтер* та *газлайтити*, етимони яких є також новоутворами у англійській мові. Після виходу п'єси «Gas Light» («Газове Світло») під поняттям *газлайтинг* стали розуміти «форму психологічної маніпуляції, метою якої є змусити жертву сумніватися в адекватності свого сприйняття навколишньої дійсності, ставлячи під сумнів власну пам'ять та розсудливість» (<https://uk.wikipedia.org>): *Після історій двох жінок, яких непорядний партнер «газлайтив» (змущував сумніватися у власній адекватності), до нас почали звертатися інші читачі* (https://zik.ua/zmi/bbc/2018/01/21/features-42749513_89321).

У лексичному складі англійської мови багато слів мають подвійний або потрійний категорійний статус – можуть виступати іменниками, прикметниками чи дієсловами залежно від контексту. Це зумовлено аналітичною будовою англійської мови, у якій граматичні відношення виражаються через застосування службових слів (артиклів, прийменників, інфінітивних часток) та через чіткий порядок членів речення. Англійська лексема полікатегорійного характеру запозичується в українську мову переважно як іменник, який номінує опрідметнену дію. За умов активного використання в узусі та мовних потреб формуються дієслова із відповідною семантикою. Так, у розмовному мовленні побутують дієслова «*дизайнити*», «*дизайнувати*», які утворились від лексикографічно засвідченого й кодифікованого іменника *дизайн*. Значення тривалої дії надає дієслову суфікс **-ува-**, значення «спрямувати дію» забезпечує суфікс **-и-**. Пор.:

Тепер кожен, хто в змозі малювати, **дизайнувати** та фотографувати може викласти сюди свої творіння (www.bogaty.com.ua); Скористатися послугами дизайнера або **дизайнити** усе самому, і як вписати сімейні реліквії в новий інтер'єр? (www.reporter.novy.tv).

Дещо відмінною є мотивація новоутвореного дієслова *сейлити*, зафіксованого в молодіжному мовленні ССУС [6]. Його лексичне значення подається як «продавати». Натомість кодифікований іменник *сейл* має спеціалізовану семну структуру, означаючи «сезонний розпродаж товарів за зниженими цінами» [4]. Етимологом останнього є англійський іменник *sale* зі згаданою семемою як одного зі складників значеннєвого змісту. На позначення дії в англійській мові існує дієслово *sell* [*sel*] із загальним значенням «продавати». Однак звукове оформлення сленгового дієслова *сейлити* схиляє нас до думки про мотивацію англіцизмом *сейл* (*sale* – [*seil*]), а не про запозичення дієслівного кореня із додаванням відповідного суфікса **-и-**.

Шляхом транспозиційних змін утворилося сленгове дієслово *есемесити* (*есемесати*), мотивоване англіцизмом *есемес* (SMS – short Message Service – служба коротких повідомлень). Як зазначає О. Земська, за своєю будовою абрєвіатури підлаштовуються під звичайні слова, намагаючись бути багатосонорними, містити достатню кількість голосних і утворювати похідні [1, 54]. Так, десубстантив *есемесити* у свою чергу мотивував ОА *есемеснути* (*симиснути*), у якому модифікаційний суфікс **-ну-** ускладнює семантику дієслівної основи семою «однократність».

У внутрішньочастиномовному словотворі дієслів англійського походження – і опосередкованих англіцизмів-дієслів зі зв'язаними коренями, і відсубстантивних ОАд-вербатів – у комплексі із суфіксальним ресурсом української мови також задіяні питомі префікси. У таких утвореннях тісно переплітаються лексичні й граматичні значення, створюючи для науковців складність розмежувати словотвірні й аспектуальні категорії [5, 63]. Своєю чергою багатоконпонентність значення префікса (наявність видового і лексичного компонентів), а також ідіоматичність значення похідного слова, мотиватором якого є ціле дієслово зі всіма граматичними характеристиками, – всі ці ознаки створюють труднощі у визначенні цілісного префіксального значення [5, 87].

Керуючись умовним поділом усіх префіксальних дієслів на дієслова з переважанням аспектуального значення та дієслова з переважанням просторового значення [5, 99], у цій частині роботи ми розглянемо вербати англійського походження із останнім вказаним значенням.

Так, новотвір *відфорвардити* мотивується ОАк-дієсловом *форвардити* (*toforward* – переадресовувати, пересилати повідомлення), семантика якого передбачає спрямований рух у просторі. У мотивованому утворенні загальне просторове значення віддалення від об'єкта префікса **від-** конкретизується у об'єктну дію, пов'язану з переміщенням у просторі [5, 204]. Напр.: **Відфорварди**, будь-ласка, цю інформацію вашим лінкасоїдам, бо від мене туди листи не проходять (www.marchive.linux.org.ua).

Іншим прикладом просторового значення префіксального дієслова є сленгізм *обхайрати*, що є похідними від сленгового іменника *хайр* –

волосся (*hair*) і утворений за аналогією із питомими експресивними лексемами *обрізати, обчиржити, обтяти, обкарнати, обкромсати, обкраяти* зі спільною ядерною семою «стригти». У таких утвореннях префікс **об-** набуває значення «з усіх боків» [5, 179]: *Головне – не потрапити в лати ментам, бо обхайрають волосся, яке росло три роки* [3]. Засвідчена форма цього дієслова із постфіксом **-ся**, який вказує на дію, спрямовану на суб'єкт мовлення: *Почало лізти волосся і довелося обхайратися* [3].

Значення початку дії надає префікс **за-** лексемам *залогінитися, зачекінитися, засеївити, запостити*. Цікаво, що англіцизм *залогінитися* зафіксований у художньому перекладі англійської новели «До зустрічі з тобою» Джорджо Моєс: *Коли підобідала, повернулася до книгозбірні, сіла за комп'ютер і залогінилась*.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Соціальні заговори та певна популярність деяких англіцизмів прискорили їхнє пристосування до словотвірних особливостей української мови. У результаті приєднання наявних дериваційних формантів опосередковані англіцизми-дієслова розширили свій змістовий обсяг невластивими для їх етимонів додатковими семами. Активне послугування ними в усному мовленні та в соціальних мережах, а також на сторінках преси та художньої літератури, активні словотвірчі процеси при використанні запозичень свідчать про життєздатність та гнучкість української мови та спроможність пристосуватись до глобалізаційних змін загалом. Водночас відкритим залишається питання доцільності використання деяких неолексем в українському мовленні та визначення місця запозиченої лексики, її меж у нормах української мовної системи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Земская Е. А. Словообразование как деятельность. Москва : Наука, 1992. 221 с.
2. Клименко Н. Ф., Скибицька Н. В. Словотвірні можливості англіцизмів у сучасній українській мові. *Структура та семантика мовних одиниць у функціональному аспекті* : збірник наук. праць. Чернівці : Видавництво Чернівецького університету, 1996. С. 72–80.
3. ПСУМС – Пиркало С. Перший словник українського молодіжного сленгу / за ред. Мосенкіс Ю. Київ : Віпол, 1998. 83 с.
4. СІС – Словник іншомовних слів, 23 000 слів та термінологічних сполучень / уклад. Л. О. Пуустовіт та ін. Київ : Довіра, 2000. 1018 с.
5. Соколова О. Префіксальний словотвір дієслів у сучасній українській мові. Київ : Наукова Думка, 2003. 285 с.
6. ССУС – Словник сучасного українського сленгу / упорядн. Т. М. Кондратюк. Харків : Фоліо, 2006. 350 с.
7. Стишов О. А. Українська лексика кінця ХХ ст. : на матеріалі мови засобів масової інформації. Київ : Пугач, 2005. 388 с.
8. Юрчук Л. А. Питання суфіксального словотворення дієслів у сучасній українській мові. Київ : Видавництво Академії Наук Української РСР, 1959. 100 с.

REFERENCES

1. Zemskaya, E. A. (1992) Word-building as a practice. Moscow : Nauka [in Russian].
2. Klymenko, N. F., Skybytska, N. V. (1996) Word-building potential of anglicisms in the modern Ukrainian language. The semantics of language units in functional aspect. P. 72–80 [in Ukrainian].
3. Pyrkalo, S., Mosenkis, Yu. (ed.) (1998) The first dictionary of Ukrainian youth slang. Kyiv : Vipol [in Ukrainian].
4. Pustovit, L.O. (ed.) (2000) The dictionary of foreign words. Kyiv : Dovira [in Ukrainian].
5. Sokolova, O. (2003) Prefix word-building of verbs in the modern Ukrainian language. Kyiv : Naukova Dumka [in Ukrainian].
6. Kondratyuk, T. M. (ed.) (2006) The dictionary of modern Ukrainian slang. Kharkiv : Folio [in Ukrainian].
7. Styshov, O. A. (2005) The Ukrainian language of the end of XX c. (based on the materials of media language). Kyiv : Pugach [in Ukrainian].
8. Yurchuk, L. A. (1959) The issues of suffix word-building in the modern Ukrainian language. Kyiv : The Soviet Ukrainian Scientific Academy Publishing House [in Ukrainian].

THE ANGLICISMS WORD-BUILDING IN THE UKRAINIAN VERB SUBSYSTEM

Yaryna BYTKIVSKA

*Candidate of philological sciences, assistant professor
of the Department of foreign languages and translation,
Vasyl Stefanyk Precarpathian University (Ukraine, Ivano-Frankivsk).*

E-mail: yarynabytkivska@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9865-9967

The article is concerned with English loan-verbs through the lens of the word-building system of the modern Ukrainian language. From this perspective the studied lexemes fall into two categories: mediated anglicisms as root verbs (, the derivatives, which roots are the transcribed or transliterated English lexemes, that do not function alone as borrowings in the Ukrainian language), and denominative verbs-derivatives. When borrowed they are given additional word-building and form-building affixes typical of host verbs extending their meaning with new semes.

The first group (mediated anglicisms MA) - consists of the verbs that function as computer commands and are widely used in computer programs and internet sites. Since the computer vocabulary is primarily utilized by young generation, these lexemes extend their usage to slang which is considered to be particularly open to borrowings and new word formations. The most common suffixes in this cluster are -ува-, -u- and -а-.

Denominative verbs (DV) appear on the internet pages, media and fiction and in a slang as well. The affixation is typical of host denominatives. For instance, the domestic suffix -u- implies constant action, state or a process. Suffix -ну- provides the new formations with the meaning of a sudden, one-off action. Prefixes об-, від-, за- provide neologisms with the general meaning of space.

Most English words have double or triple categorial status – can be used as nouns, verbs or adjectives depending on the context and word order. When borrowed to Ukrainian, such lexemes are usually used as nouns that nominate subjectivised action. Due to the language needs new verbs with a required meaning are formed.

Social requirements and certain popularity of particular anglicisms have accelerated their adaptation to word-building peculiarities of the Ukrainian language confirming the viability of the target language. However, such issues as the necessity for using some lexemes and defining borrowed lexemes within the marks of a target Ukrainian language system still pose apparent discrepancy between researches and require further scientific study.

Key words: *mediated anglicisms, denominative verbs, seme, affixes.*

Статтю подано до редколегії 22.10.2019.